

MAJA SUNČIČ¹

Problematika Medejinega junaštva

Izvleček: Evripidova, Senekova in Corneilleva *Medeja* problematizirajo omejitve spola z vidika junaštva in avtorstva. Dramatiki naslovno junakinjo upodabljajo junaško in človeško do njenega razkritja načrta o umoru otrok. Umor otrok je dejanje, ki v vseh treh različicah razveljavlja in uničuje Medejino junaštvo in njeno izjemno zgodbo. Čeprav Medejo kakor junake zaznamuje ekstremizem, se ta zaradi omejitev spola obrne proti njej sami in vodi v uničenje njenega ugleda, ki ga lahko štejemo za simbolno smrt.

V članku si bomo ogledali mitološki in dramski časovni okvir vseh treh različic. S poudarkom na Corneillevi *Medeji* bomo analizirali, zakaj je naslovna junakinja v vseh treh tragedijah opredeljena kot ženska po moško. Vprašali se bomo, zakaj Medejin tragični paradoks kaže na zrcalnost med verigo daril in uslug ter verigo maščevanja. Pokazali bomo, da njeno rojevanje junakov in zgodba nastopa kot zrcalna podoba umora otrok, ki pomeni uničenje ženskega junaštva in ženskega avtorstva.

Ključne besede: Medeja, junaštvo, žensko avtorstvo, ekstremizem, mitološki vidik, dramski vidik

821.124+821.14:305

The Problem of Medeia's Heroism

Abstract: Euripides', Seneca's and Corneille's *Medeia* represent the constraints of gender imposed on woman's heroism and authorship. The title heroine is portrayed by the dramatists as more or less

¹ Maja Sunčič je samostojna prevajalka in glavna urednica ISH publikacij na *Institutum Studiorum Humanitatis*, Fakulteti za podiplomski humanistični študij v Ljubljani. E-naslov: maja.suncic@gmail.com.

heroic and humane until the revelation of her plan to murder her children. In all three versions, the filicide represents the act which annuls and destroys Medeia's heroism and her exceptional story. Like her male heroic counterparts, Medeia is determined by extremism, but the latter turns against her because of gender constraints, thus leading to the destruction of her reputation and to her symbolic death.

The paper examines the mythological and dramatic timeframes of all three versions, analysing their depiction of the heroine as "woman as man", with an emphasis on Corneille's *Medeia*. Medeia's tragic paradox is that the chain of her gifts and favours mirrors the chain of her vengeance. Her giving birth to heroes and to stories is to be viewed as the mirror image of her filicide, representing the destruction of woman's heroism and woman's authorship.

Key words: Medeia, heroism, woman's authorship, extremism, mythological perspective, dramatic perspective

Mitološki in dramski časovni okvir treh *Medej*

Razliko v Evripidovi, Senekovi in Corneillevi predstavitvi je treba opazovati predvsem na liku glavne junakinje Medeje. Od predstavitve Medeje v posamezni različici je odvisen tudi Jazonov lik oz. dojemanje Jazonovega lika in odnos do Medeje (dramskih likov, občinstva, bralcev). Kljub izrazitemu ujemanju med tremi različicami je osnovna razlika med njimi kulturno-zgodovinska. V nasprotju z Evripidovo *Medejo*, ki deluje v kontekstu pomembne ustanove atenske demokracije, je Senekova odsev stoiške doktrine. Corneilleva *Medeja* po Durhamovi² odseva grožnjo neod-

visnega, krvoločnega plemstva, ogrožajočega avtoriteto države v Franciji 17. stol.

Medeja vstopi v mit kot Jazonova pomočnica v zgodbi o zlatem runu in Jazonovih poskusih, da si povrne prestol, ki ga je uzurpiral njegov stric Pelias. Jazon pristane na podvig, da bo kolhiškemu kralju Ajetu odvzel zlato runo. Zgodba tvori trdo jedro grške mitologije, saj pomeni pomemben pomorski podvig, v katerem Medeja, Jazon in Argonavti plujejo po Sredozemlju in začrtujejo njegove meje.

Zgodba o zlatem runu vsebuje tipične elemente pravljice: Jazon mora premagati sile, varujoče zlato runo. Namesto za junaštvo se Jazon odloči za retorično in ljubezensko čaranje ter zapelje Ajetovo hčer Medejo, ki se vanj zaljubi in mu pomaga s čarovnijami. Medeja in njen brat Absirt pobegneta z Argonavti, nakar Medeja ubije lastnega brata, ga razkosa in vrže v morje, da ustavi očetovo zasledovanje. Krvavi cikel je nepovraten.

Ko prispejo v Jolk, se Pelias noče odpovedati prestolu, zato Medeja prelisici njegove hčere, da bo njihovega očeta pomladila, če ga one prej ubijejo. Ko Peliade nasedejo in ubijejo Pelia, sta Jazon in Medeja prisiljena v izgnanstvo, preganja pa ju Alekstin brat in Pelijev sin Akast. Begunca se s sinovoma zatečeta v Korint. Jazon iz oportunističnih razlogov očara korintsko princeso Kreuzo in zapusti Medejo.

Vse tri različice se začnejo v trenutku dokončne prelomitve zveze med Medejo in Jazonom. Dogajanje je z rahlimi časovnimi odstopanji postavljeno v Korint. Evripidova različica se dogaja dan po Jazonovi poroki s Kreuzo, Senekova na poročni dan, Corneilleva pa dan pred poroko. Vsi trije dramatik predstavi Medejo kot maščevanje kot reakcijo na Jazonovo nezvestobo, kako Medeja pošlje zastrupljeno obleko novi nevesti, s čimer ubije princeso in njenega očeta, kralja Kreonta; Medeja nato ubije otroka in pobegne v Atene

² Durham, 1984, 55.

k Ajgeju oz. Egeju, ki ji zagotovi azil in zaščito. Seneka se je zgledoval pri Evripidu, Corneille pa v skladu s francosko klasicistično doktrino pri obeh antičnih avtorjih.

V treh različicah Kreontova odločitev, da Medejo izžene, sproži maščevalno verigo in tragični niz umorov, ki se izvrši v enodnevnem odlogu pregona. V vsaki različici je vsaj en besedni spopad med Medejo in Jazonom, v katerem ga Medeja opomni na njegove dolgove zaradi prejetih uslug in zavrne njegova upravičevanja. Med dramskimi liki najdemo Medejine podpornike in nasprotnike, oboji jo skušajo odvrniti od pogubnega delovanja, predvsem pa od umora lastnih otrok (najočitneje v Evripidovi različici). V vseh treh tragedijah je stopnjevana Medejina odločnost, ko se približujemo grozljivemu umoru otrok. Evripid, Seneka in Corneille prepletajo ljubezen, nezvestobo in maščevanje ter junakinjino razdvojenost med materinstvom in junaško maščevalnostjo.

Senekova Medeja je še posebno problematična, saj je ženskost v tragediji ponižana na raven nečlovečnosti in zverinskosti. Opredeljujejo jo "običajne" ženske značilnosti: pretirano predajanje čustvom, muhavost, nezmožnost logične presoje v danih okoliščinah, sadizem. Pri Evripidu in Corneillu Medeja ni blazneča niti v zanosu, medtem ko jo Seneka predstavi kot menado. Zamaknjenost Senekove Medeje povsem razveljavi njeno junaštvo in moralnost njenega maščevanja, ki ga Evripid in Corneille predstavita kot vrsto povračila za prelomljene obljube in zavrnitev povrnitve dolga, izhajajočega iz storjenih uslug. Senekova različica je umeščena v cesarsko obdobje, v njej zaznamo močan vpliv stoicizma, in sicer v kritiki besa in v pozivih k duševnemu miru. Tega v drugih dveh različicah ni. Po Durhamovi³ Senekova Medeja uteleša princip vesoljnega uničenja, obenem pa je tudi revolucionarna. Po Seneki je Medejina destruktivnost kriva za moško nesrečo in svetovni nered.

³ Durham, 1984, 56.

Medtem ko Seneka Medejo povsem dehumanizira, jo Corneille re-humanizira.

Junakinja kot junak

Lik Medeje je za feministično kritiko problematičen tudi zaradi izrazite pomožatenosti junakinje. Predvsem pri Evripidovi različici se problem pomožatenosti vpisuje v širši kontekst vprašanja, kako misliti žensko junaštvo, ki kot samostojna kategorija ni obstajalo. Priličenje junaštvu, ki nosi moške attribute, je postopek v številnih antičnih predstavitvah ženskega junaštva, tragične junakinje pa redno poudarjajo omejitve spola.

Evripid, Seneka in Corneille v svoji upodobitvi Medeje problematizirajo omejitev spola. Čeprav se ženska pomožati, ko prevzame pobudo, jo spol še vedno omejuje in zanjo postavlja drugačne kriterije (a)moralnosti. Transgresijo spola in vzpostavitev tragičnih paradoksov moški liki običajno tolmačijo kot žensko nerazumevanje moških pravil igre, zato naj ženske raje ostanejo znotraj meja svojega spola. Medtem ko hvalijo moško zmožnost brezumnih zločinov in nasilja kot osnovni atribut junaštva, žensko delovanje v skladu z junaškim kodeksom postavljajo v okvire nečloveškega in bestialnega.

Po mnenju Giulie Sissa⁴ žensko junaštvo deluje "nenaravno" in "deplasirano", saj od ženske zahteva odpoved ženskosti in priličenje moškemu pri izvajanju junaškega dejanja (vedno v korist moškega ali klana), nakar se mora ženska spet vrniti v tradicionalno žensko vlogo pasivnosti in podrejenosti (nihanje med ženskostjo in pomožatenim junaštvom lahko opazujemo tudi v treh različicah *Medeje*). Našteto zaznamuje realno odsotnost kategorije ženskega junaštva, namreč takšnega, ki bi ženski omogočalo, da je hkrati ženska in junakinja.

⁴ Sissa, 1993, 79.

Grški simbolni sistem ni dopuščal avtonomnega ženskega junaštva razen pri samožrtvovanju (npr. Alkestida, Ifigenija), zato mora Medeja posnemati moško junaštvo. Senekova in Corneilleva različica, ki se opirata na Evripidovo, ravno tako problematizirata žensko junaštvo. Foleyjeva⁵ Medejino obnašanje opredeljuje za patetično oponašanje moškega junaštva, saj namesto slave dobi sramoto, maksimalno junaštvo pa je onstran tragičnega. Medeja ne razume omejitev junaštva, zato ga izgubi. Po drugi strani Evripid pokaže, da je junaštvo kot koncept zastarelo, saj pomeni razčlovečenje in zahteva popolno odtujitev. S tega vidika lahko Evripidovo in delno Corneillevo različico razumemo kot kritiko heroizma in možate morale, ki je po definiciji neobčestvena. Medejino razdvojenost lahko beremo kot vsebujočo lastnosti obeh spolov: moškega, usmerjenega v grozodejstva, in ženskega, usmerjenega v dom in ognjišče.⁶

Njeno možatost in neuklonljivost lahko povežemo z zanašanjem na samo sebe: Medeja moških ne potrebuje, njo pa moški zelo, zato je zanje nevarna.⁷ Junior⁸ Medejino samozadostnost pri Corneillu, izraženo v izjavi "jaz sama, to dovolj je" (v. 321), razlaga kot splošno značilnost junaka.

Za dosego junaškega statusa mora Medeja kakor druge junakinje v prvi vrsti zanikati in zavrniti lastno ženskost. Evripidova Medeja je še najbolj humanizirana, predvsem v svojem nagovarjanju zboru Korintčank, ki se jim predstavi kot slehernica, ko govori o bedni usodi žensk. Pravi, da bi raje zamenjala spolni vlogi in postala moški, šla na bojno polje (v. 250-251), kot da je zapisana bedni ženski usodi (v. 230-251). Evripidova Medeja igra na karto ženske solidarnosti, ko govori o krivicah, ki se dogajajo ženskam, medtem ko tega ne zasle-

⁵ Foley, 2001, 267.

⁶ Burnett, 1973, 22, Knox, 1977, 201.

⁷ Rabinowitz, 1993, 128, 138.

⁸ Junior, 1994, 115-116.

dimo pri Senekovi ne Corneillevi različici junakinje. Rabinowitzewa⁹ meni, da je Medeja tujka, zato moramo njeno predstavitev ženskosti tolmačiti kot distorzijo ženskosti. Tudi došla jo opredeli za dobro družico, pokorno in stanovitno podporo Jazonu. Predstavljena je kot žrtev, zavržena ženska, objokana in osamljena (v. 24-27). Zaklinja se pri bogovih in jih prosi za pravico. Evripid zmanjša Medejino čarovništvo in ga potisne v ozadje, da bi izpostavil njeno ženskost. Zbor solidarizira z Medejo, odobrava njeno maščevanje nad Jazonom, pa tudi nad Kreontom in princeso, ki jo Evripid imenuje Glavka. Kljub temu jo opozarja, da je za žensko rešitev, če je čim bolj ženska, tj. zmerna, človeška, normalna, sledeča moškim pravilom.

Rush Rehm¹⁰ je mnenja, da Evripid z Medejo upodablja monstrozno podobo atenskih vrednot, hkrati pa jasno izraža kritiko vojne logike, pobijanja nedolžnih v imenu lažnega kodeksa časti, ki v resnici pomeni distorzijo junaških idealov.

Kot junakinja, delujoča po moškem junaškem kodeksu, mora biti Medeja kakor Ahil ekstremistka, sicer ne more biti junakinja. Tudi s tem, ne zgolj s svojo nadnaravnostjo (je čarovnica, Helijeva vnučinja), se postavlja zunaj običajnih okvirov in se še močneje opredeljuje kot drugo. Po Vernantu¹¹ je bil junak drugi in marginaliziran, čeprav si je skupnost prisvojila njegovo junaštvo, saj je preostanek junaštva vedno ostal "zunaj" in je tvoril nepremostljivo razliko. Podobno lahko ugotovimo tudi pri Medeji: Medeja je avtorica zgodbe o Argonavtih in glavna junakinja, brez katere Jazon in Argonavti ne obstajajo. Ker pa je povrh vsega ženska, je izrazita potreba po zmanjšanju in razveljavitvi njenega junaštva, zato njeno drugost stopnjujejo do absurda, ki je najbolj izražena v umoru otrok in Jazonovem kriku: "Tega Grkinja nikoli ne bi storila!"

⁹ Rabinowitz, 1993, 138.

¹⁰ Rehm, 1996, 108.

¹¹ Vernant, 1989, 43.

Po Foleyjevi¹² je eno od pomembnih sporočil Evripidove različice, da pokaže nesmiselnost in bankrotiranost junaškega kodeksa. Ravnati se po kodeksu je pogubno in neumno, sploh za ženske, saj ta kodeks ni ženski!

Medejin tragični paradoks

Nancy Rabinowitz je podrobno obravnavala Medejin tragični paradoks pri Evripidu, maščevanje kot kazen za nepovrnjena darila (in usluge) na primeru Corneilleve Medeje pa je analizirala Holly Tucker.¹³ Rabinowitzeva in Tuckerjeva poudarjata tragičnost Medejine izbire, da menja (aktivnost), namesto da bi bila menjana (pasivnost), saj to vodi v popolno uničenje ženske z namenom vzpostavitve moške nadvlade. V Medejinem primeru niso “zunanji” moški, ki jo nadvladajo, ampak “notranji” moški, njena bojovniška plat, ki nadvlada žensko in materinsko. Helene Foley¹⁴ poudarja, da Medeja v Evripidovi različici nima nobenega učinkovitega nasprotnika razen sebe, podobno pa lahko rečemo tudi za drugi dve različici.

V ohranjenih grških tragedijah vidimo, da tragični paradoks temelji na razliki med moškim – darovalcem in žensko – darilom. Tragedijo dobimo z žensko intervencijo, ko ženska zavrne menjavo (da bi bila menjana), prevzame stvari v svoje roke, se začne obnašati kot “moški”. Posledica ženske intervencije je katastrofa, saj pride do porušanja razmerij med moškimi, ki so jih vzpostavili z menjavo žensk. Ženska se iz predmeta poželenja prelevi v nevarnost, ogrožajočo obstoj družbe, zato je eden izmed namenov tragedije, da nevarnost problematizira in jo z razpravo ukroti, da bo ustrezala moškim potrebam in fantazmam.

¹² Foley, 2001, 254-255.

¹³ Rabinowitz, 1993, predvsem 125-154; Tucker, 1995, ne uporablja izraza tragični paradoks.

¹⁴ Foley, 2001, 243.

Tragični paradoks zaznamo tudi v treh različicah *Medeje*, saj gre za arhaično ustanovo. Medejino maščevanje lahko v skladu z Gernetovimi¹⁵ opredelitvami "predpravnega mišljenja" uvrstimo v kategorijo predpravne obligacije. Darilo in antidarilo, tj. maščevanje, lahko razložimo s postulati Marcela Maussa:¹⁶ v Jazonovem primeru ne gre toliko za obvezo sprejeti darilo, ampak za obvezo vrniti darilo. Medeja in Jazon z menjavo daril in uslug vzpostavita menjalno verigo, njun dogovor pa spominja na pakt med državama. Razpad tega pakta vodi v katastrofo.

Dodaten problem pomeni krivoprisega oz. prelomljena obljuba, ki je ravno tako hud prekršek po predpravnem mišljenju. Iz napisov poznamo primer, ki obeta krivoprisežniku kazen s smrtjo, isto pa velja tudi za njegovo potomstvo, kar je očitno tudi v Jazonovem primeru krivoprisege. Problem Medejine izvršitve kazni nad krivoprisežnikom je v tem, da s tem kaznuje tudi sebe, saj obenem uniči tudi svoje potomstvo. Ker tragedija pomeni pretiravanje, je ekstremna tudi kazen, s čimer je tragičnost zagotovljena: kaznovanje zgolj krivoprisežnika Jazona, kralja Kreonta in Kreuze oz. Glavke, ker kršita predpravno zakonitost pribežnikov in priprošnjico Medejo preganjata kljub storjenim uslugam, ne bi bilo tragično, saj je logično in zaželeno. O tem se lahko prepričamo iz odobravanja zbora v Evripidovi *Medeji*, saj ta Medeji odreče podporo šele, ko razkrije načrt o umoru otrok.

Medeja Jazona kaznuje med drugim tudi za prelom priseg, kar je huda kršitev po predpravnem mišljenju, primerljiva z zavrnitvijo sodelovanja v menjalni verigi daril in uslug. Helene Foley¹⁷ vidi v problematiki krivoprisege razkol med dvema kulturnima modeloma, med negrškim in grškim, ki sta nekompatibilna, zato se Medeja in

¹⁵ Gernet, 1982.

¹⁶ Mauss, 1996, 40.

¹⁷ Foley, 2001.

Jazon ne razumeta. Podobno meni tudi Nancy Rabinowitz,¹⁸ ki ju opredeli kot pripadnika različnih govornih skupnosti, od tod izhaja tudi drugačno gledanje na pomen prisege. V tej luči lahko vidimo tudi Medejiino razliko od grške slehernice, o močnih ženskah v sredozemskem bazenu pa lahko sklepamo iz Herodotovih poročil.

Ne v Evripidovi ne Senekovi niti Corneillevi drami Jazon nima izbire, saj je Medejin dolžnik in ga retorično upravičevanje in oportunistična logika ne odvezujeta “dolga”. Marcel Mauss je naravo darila oz. obdaritve opisal kot prostovoljno, svobodno in neobvezno, pa vendar prisilno in zainteresirano. S sprejetjem Medejinih krvavih uslug je Jazon prisilno dolžan Medeji. Darilo po Maussu darovalci ponudijo širokosrčno, celo tedaj, kadar je gib, ki spremlja transakcijo, zgolj fikcija, formalizem in družbena laž in kadar sta na dnu obveza in ekonomski interes.¹⁹ Medejin interes dajanja je bil v zameno za ljubezen, kar je junakinjin tragični paradoks. Če bi menjala za konkretno, ekonomsko protivrednost, bi lahko pričakovala konkretno povrnitev: pri Evripidu ji Jazon celo očita, da ji je povrnil, saj je zaradi njega slavna med Grki in pozna kulturni jezik, običaje in pravni red, sicer zanjo nihče ne bi vedel (v. 534–541). Slava je po njegovem mnenju primerno in zadostno plačilo. V menjalni verigi je takšna izjava sporna, saj neprekinjeni krog menjave poteka tudi na podlagi tihega soglasja.

Mauss²⁰ zavračanje gostoljubnosti in menjave daril enači z neobčestvenostjo in vojno napovedjo. To lahko apliciramo na vse tri *Medeje*. Ta element je najbolj poudarjen v Evripidovi in Corneillevi različici, manj očiteno pa je v Senekovi. Posameznik mora dati darilo, mora sprejeti darilo in mora povrniti darilo.²¹ Zavračanje participa-

¹⁸ Rabinowitz, 1993, 138.

¹⁹ Mauss, 1996, 12.

²⁰ Mauss, 1996, 28.

²¹ Mauss, 1996, 15–16.

cije v transakcijski verigi sankcionira kolektiv.²² Kakor za darila velja tudi za usluge in povratne usluge: povrnjene usluge ni dovoljeno zavrniti, zavrnitev je enaka hudi razžalitvi.

Corneilleva drama podobno kot Evripidova razkriva sistem zainteresiranih daril. Jazonovi interesi so razkriti v uvodnem dialogu s prijateljem Poluksom, ki razloži Jazonov *modus operandi*:

Dekletom skromnim Jazon se ne vda ja;
je rojen, da kraljične si osvaja,
ljubezni ni mu mar, če jo vzbudi
v dekletu, ki pač ni kraljeva hči.
Na Lemnosu Hipsípila, Medeja
ob Fazisu, Kreuzo se nadeja
dobiti tu; brez Marsa pomoči
osvaja žezla s svojimi očmi (v. 21-28).²³

Iz Poluksovih besed lahko sklepamo, da je Jazon sam na sebi oz. strast, ki jo vzbuja pri omenjenih ženskah, darilo: podobno kot se ženske dajejo moškim, so darilo, je Jazon darilo ženskam, v čemer lahko prepoznamo spolni obrat. Svoje ljubezni ne raztresa kar tako, ampak zgolj iz koristi, celo zlato runo si je pridobil z laskanjem (Medeji je laskal, v. 36, jo rotil, v. 52). Tuckerjeva²⁴ poudarja, da v nasprotju z drugimi Corneillevimi junaki, ki jim je strast ovira za slavo, Jazon pridobiva slavo ravno s pomočjo strasti:

Ljubezni kar na slepo se ne vdajam:
koristim svoja čustva prilagajam:
naj kamorkoli žene me usoda,
državni posli glavna so naloga (v. 29-32).²⁵

²² Mauss, 1996, 15.

²³ Prev. Marija Javoršek.

²⁴ Tucker, 1995, 2.

²⁵ Prev. Marija Javoršek.

Jazonovim “darilom” se ne more upreti nobena ženska: v zameno mu dajejo tisto, kar hoče. Problem se pojavi v trenutku, ko Jazon prekine ciklus prejemanja in vračanja daril in uslug. Medeja in Kreuza delujeta v skladu z Maussovimi opredelitvami, saj tekmujeta v vrednosti daril in uslug ter Jazona presežeta. S svojimi večvrednimi darili in uslugami se postavita v nadrejeni položaj in s tem spet vzpostavita neznosno stanje za patriarhat, saj bi kot ženski morali dajati v zameno za nič. Jazon priznava, da so mu njegove ženske zagotovile junaški status:

Ko naj na Lemnosu bi si spočili,
kaj brez Hipsípile naj bi storili?
Se v Kolhidi z Medejo Jazon družil
je, zlato runo z laskanjem prislužil.
Mar brez ljubezni moje bi nemara
pogum vaš budnost zmajevo prevaral?
Kdo bi ugnal, če jaz ne ljubil bi,
rod, ki z orožjem v roki se rodi (v. 33-40)?²⁶

Jazon se peha za tronom, za to v vseh treh različicah izrablja ženske, medtem ko Medejo zanima samo Jazon, ki ga je naredila in ji dolguje identiteto junaka. Pri Medeji zaznamo spolni obrat, saj se obnaša kot moški in brani svoj seksualni plen. Jazon jo zato obtoži, da ne razume, da je to, kar se ji godi, običajno in da s svojo “ženskostjo” moti gladko menjavo med moškimi.

V nasprotju z Evripidovo in Senekovo dramo ima princesa Kreuza pri Corneillu pomembno vlogo kot menjalna partnerica: zavrne menjavo z Ajgejem oz. Egejem, baranta z Jazonom v zameno za usluge, z darili se poveže celo s tekmičo Medejo. Iz Medejinega in Kreuzinega tragičnega paradoksa lahko izpeljemo patriarhalno logiko, zakaj so ženske izključene iz menjalne verige. Ne razumejo

²⁶ Prev. Marija Javoršek.

namreč ustanove daru, saj ta ni namenjena izpolnjevanju želja (ljubezen, sovrašтво, lepoticenje itd.), ampak reprodukciji moči: Jazon menja v zameno za moč, Medeja za ljubezen, Kreuza pa za tekmičino obleko. Nerazumevanje "jezika" daru in z njim povezanih obveznosti sproži verigo antidaril, ki gredo preko vseh meja.

Maščevanje, zrcalna podoba darila

Ko Jazon prekine cikel dajanja in prejemanja daril, prekine zaveznitvo z Medejo in izvrši dejanje, podobno vojni napovedi. Medeje s tem ne oropa zgolj za povratno darilo, ampak za vse, saj je žrtvovala vse, ko je Jazonu storila usluge: ubila je brata, se zamerila očetu, napeljala Peliade k umoru. Zaradi vsega tega je pregnanka in se ne more nikamor vrniti, je tujka brez doma. Odpovedala se je domu in zakonom za Jazona, zato je z njegovo zavrnitvijo nadaljevanja menjalnega ciklusa ostala brez vsega. O tem potoži zaupnici Nerini:

Za Jazona očeta, dom izdala
sem, zdaj med tujci brez vsega ostala,
prijatelj, podpore; v mukah svojih
trpim le mržnjo zdaj dežel obojih (v. 297–300)!²⁷

V nasprotju z Medejo, ki v menjavi z Jazonom izgublja vse, pa se Jazon v menjavi z Medejo in z drugimi ženskami zgolj vzpenja po družbeni lestvici. Ciklično se poroča z ženskami, ki mu nudijo kot tujcu zatočišče, medtem ko neuporabne zaveznice, kar velja tudi za Medejo, zavrže in pošlje v pregnanstvo.

Tragedije svarijo, da ženske usluge in darila niso zastonj (čeprav bi po moški logiki morale biti!), vsaj v pogajanju glede pogojev menjave ne. Na Jazonovo zahtevo, naj Kreuza pri svojem očetu izprosi, da ne izžene Jazonovih otrok skupaj z Medejo, Kreuza poudari, da

²⁷ Prev. Marija Javoršek.

ji bo moral Jazon uslugo povrniti, saj nobena usluga ni v zameno za nič, tj. zastonj:

Če pri očetu kaj zares dosežem,
izveste; a za nič uslug ne maram (v. 194-195).²⁸

Kasneje izvemo (v. 568-572), da je povratno darilo po Kreuzini želji Medejina obleka: gre za odstopanje od Evripidove in Senekove drame, kjer ravno tako nastopata zastrupljena obleka in diadem, ki ju Medeja zvijačno pošlje kot poročno/pogrebno darilo za nevesto, tukaj pa si sama Kreuzza oholo zapečati usodo z željo po pogubnem darilu. Jazon jo opozori na nevarnost, da gre za edino stvar, ki jo ima Medeja iz domovine (v. 576-578), vendar Kreuzza vztraja pri ponižanju nevarne tekmice, ko ji želi odvzeti oblačilo in s tem žensko čast (v. 586-588), hkrati pa ji obeta denarno nadomestilo za krajo moža in obleke (v. 589-592).

Tuckerjeva²⁹ poudarja, da sta pred Kreuzino intervencijo neodvisno delovala dva ciklusa menjave daril in uslug, obleka pa ciklusa neločljivo poveže in odigra vlogo tragičnega katalizatorja dogodkov. V nasprotju z Evripidovimi Atenami, kjer se je koncept tekmovanja v darilih in uslugah vpisoval v takrat že zastareli junaški kodeks, ki so ga razgrajevali tudi v gledališču, pa v Coneillevem času takšno tekmovanje nima enakih pomenov, zato je izrazit poudarek na ljubezenskih darilih, česar pri Evripidu ni. Corneilleva Medeja pravi:

Povsod zaradi usodne me ljubezni
sovrastvo čaka in napadi jezni;
za usluge vam, moj trud in moje znanje
mi zdaj grozi človeštva maščevanje (v. 781-784).³⁰

²⁸ Prev. Marija Javoršek.

²⁹ Tucker, 1995, 4-5.

³⁰ Prev. Marija Javoršek.

Medeja se zaveda, da od uslug ni imela neposredne koristi ona, ampak Jazon – to poudari tudi pri Seneki, kjer pravi, da je storilec tisti, ki ima od zločina korist:

Komur je zločin v korist,
ta je storilec!³¹

Podobno mu zabiča tudi pri Corneillu:

Zaman domišljaš si, da se boš rešil;
ker v prid ti je zločin, si ga zagrešil (v. 859–860).³²

Še pred tem izpostavlja delovanje v Jazonovo korist:

Sem tebi v prid karkoli opustila?
Ljubezni, ne dolžnosti, sem služila (v. 791–792).³³

Junior³⁴ meni, da Corneille nakazuje, da bi se bilo zločinom mogoče izogniti, če bi bili vsi vpleteni priznali svoja dejanja oz. se pokesali zanje. O njegovi izpeljavi moremo dvomiti.

Ravnovesje, porušeno z Jazonovim izstopom iz verige menjav in uslug z Medejo, se vzpostavi z zrcalno podobo, z maščevanjem: sovražnost je poplačana s sovražnostjo, antidarilo z antidarilom. Medeja s tem vzpostavi pretrgano verigo in svojo vez z Jazonom, ki jo je ta prekinil. Kot nekdanj ljubezen ju zdaj veže sovraštvo in želja po maščevanju. Medeja nakaže krožnost ljubezni in sovraštva: kot se je zgodba začela, se tudi konča – v krvi, s prelitjem krvi najbližjih (brata, otrok):

Kot zate sem zločin iz ljubezni prej
storila, zdaj ga bom iz mržnje, da,

³¹ Seneka, *Medeja*, 500–501 (prev. Jera Ivanc).

³² Prev. Marija Javoršek.

³³ Prev. Marija Javoršek.

³⁴ Junior, 1994, 117.

kot združil prej, zdaj loči naju dva;
ločitev moja naj z umori, v krvi
bo taka kot zakona dnevi prvi,
naj zveza, ko ločuješ naju dva,
se, kot se je začela, še konča (v. 242–248)!³⁵

Iz Medejinih besed lahko razberemo enačenje želje z zakoni, meni John Jackson.³⁶ Zakona ne vzame v svoje roke zgolj zato, ker upošteva junaški kodeks ali maščuje kršitev ustanove daru, ampak ker je samozadostna in podvržena tiraniji želja. Z njegovo izpeljavo se sploh ne moremo strinjati, saj nakazuje Medejino nezmožnost občestvenosti in nerazlikovanje med dobrim in zlim, kar za Medejo ne velja. Medeja se ne kesa, besno verbalno uživa v hvaljenju z zločini, storjenimi Jazonu v korist, tega pa ne smemo zamenjevati z bestialno nezmožnostjo razpoznavanja pravičnosti po predzakonskem ali zakonskem mišljenju.

Medejino zavračanje kesanja

Po mnenju Mathewa Juniora³⁷ je kesanje osnovni didaktični in fundamentalni moralni mehanizem Corneillevih tragedij, ki pa ga v njegovi prvi tragediji *Medeja* (napisana l. 1635) ni. Ravno zato je po Junioru *Medeja* edina prava tragedija, saj predstavlja popolno družbeno nezmožnost, da obravnava zločin in kazen. Junakinja Medeja je emblematična antisepedi in antikesanja, zato je še posebej zanimiva za obravnavo.

Corneilleva Medeja v nasprotju z Evripidovo sploh ne koleba, je zelo odločna in zavrača kesanje, kar je značilnost Corneillevih junakov. Ne kesa se za umor brata (v. 795–796), bolečine, ki jo je pov-

³⁵ Prev. Marija Javoršek.

³⁶ Jackson, 1987, 155–156.

³⁷ Junior, 1997, 113.

zročila očetu (v. 799–800). Odločno zavrača vsakršno grajo za svoje najhujše zločine proti bližnjim:

Dom izdala,
očeta sem, a se ne bom kesala;
ker zadovoljna sem, ni mar mi graj (v. 1575–1577).³⁸

Kreont bi se bil v nasprotju z Medejo kesal, če bi kot oče preživel hčer (v. 1422), zato se zabode nad njenim truplom. Jazona je delno sram za izdajo Medeje (v. 165–166), vendar se kesa v prvi vrsti zaradi otrok (v. 171–172), ki jih Medeja ogroža s svojim uporniškim vedenjem proti korintski vladarski hiši.

V Evripidovi in Senekovi različici koncept Medeje kot grešnega kozla (*φάρμακος*), ki ga je treba izgnati in s tem izvesti obred očiščevanja (Jazona, Korinta), ni izpostavljen, medtem ko je v Corneillevi več kot očiten.³⁹ Izgon pomeni odstranitev miazme. Medeja se norčuje iz postopka, saj Jazon med drugim od nje zahteva, naj bo hvaležna za prejeto kazen:

Samo izgnana! Milost kralja, hčere!
Usluga, ne pa kazen brez primere!
Ne kazni, milosti sem zdaj deležna!
Da le izgnana sem, naj bom hvaležna!
Ko svoj pohlep razbojnik poteši,
je milost, če življenje nam pusti;
prizanesljiv je, če nas ne pokolje,
kar nam pusti, je dar iz dobre volje (v. 833–840).⁴⁰

Izgon ne moremo razlagati zgolj obredno, ampak tudi kot politično in pravno vprašanje, kar poudari tudi sama junakinja v be-

³⁸ Prev. Marija Javoršek.

³⁹ Tako tudi Junior, 1997, 114.

⁴⁰ Prev. Marija Javoršek, poud. M. S.

sednem spopadu s Kreontom. Medejin umor kralja in princese lahko štejemo za umor tiranov in ravno tako politično dejanje (s tem lahko primerjamo tudi njeno napeljanje Peliad k umoru uzurpatorja oblasti Pelia). Obratno od tiranov, ki jih Medeja pokonča, deluje Ajgej oz. Egej, ki spoštuje priprošnjištvo, tj. pribežništvo.

Corneilleva Medeja se pritoži nad nepravilnostjo in protipravnostjo, ko Kreontu očita izgon brez pravice do procesa in zagovora:

Sramotni mir skrivaj ste zbarantali,

oropali me, nič zasliševali.

Ta mir, ki v večno vam sramoto bodi!

Kdor koga brez zaslišanja obsodi,

za ta zločin si smrt zaslužil bi:

pravičnost se v krivico spremeni (v. 397–402).⁴¹

V svojem izsiljenem zagovoru razloži (v. 408–448), kaj vse je storila za Jazona in da ji tudi drugi grški heroji dolgujejo slavo in življenje, sama pa zahteva zgolj Jazona (v. 441–444). Kreont Medejin zagovor zavrne in tudi zahtevo po kakršni koli hvaležnosti, vse zločine v korist Jazonu, ki je sostorelec in motivator zločinov, pa zvali na Medejo. “Se v Kolhidi pritoži!” (v. 451) ji zabiča. Medeja je kljub grožnjam neuklonljiva (v. 507–512), negotovanje pa lahko razberemo iz stereotipne Kreontove pritožbe: “To neskončno govorenje!” (v. 508).

Gilbertova in Grubarjeva⁴² sta mnenja, da gre za običajen postopek apropiacije in potvorbe ženske zgodbe: tako Jazon in Kreont (oz. Corneille, pred njim Evripid in Seneka) izničita Medeji junaštvo, pravico, da stoji na prvem mestu (razen kot monstruozna zločinka, naslovna negativka, uničevalka) in postane projekcija njunega pogleda. Je zločinka, Jazon ni niti njen sostorelec, kriv je le, da se je z njo poročil, z izgonom se bo očistil. Kreont

⁴¹ Prev. Marija Javoršek.

⁴² Gilbert, Grubar, 1979, 76.

neposredno zahteva, naj Jazonu vrne njegovo nedolžnost – slednje lahko primerjamo z Medeji vizijo pri Seneki, da se je z umorov otrok vrnila na začetek in ponovno pridobila svojo devištvo (glej spodaj v. 982–985).

Daj, da se bo sramotne zveze rešil,
nedolžnost vrni s tem mu, da greš stran;
odnesi svoj predrzni gnev drugam
in leke, strup, neusmiljeno srce,
zločinov vir, ki Jazona težé (v. 466–470).⁴³

Očiščenje od zločinov za Jazona pomeni razvezo zakonske zveze in odvezo od vseh obligacij do Medeje: nihče ne more biti obligacijsko zavezan grešnemu kozlu. Jazonu izgon Medeje ne omogoči le simbolnega očiščenja, ampak tudi verbalnega,⁴⁴ tega pa predstavlja kesanje, ki ga Medeja zavrača:

Dom izdala,
očeta sem, a se ne bom kesala (v. 1575–1576).

V tem lahko razpoznamo stereotip prenosa moških zločinov na ženske, na kar opozori tudi Medeja, ko pravi, da Jazonu pripade vsa čast, njej pa sramota in izgon za zločine.

Seneka predstavi drugačno očiščenje od miazme, saj njegova Medeja z zadnjim zločinom, z ubojem otrok, ponovi prvi zločin, uboj brata, izbriše vse in se vrne celo k dekliškemu devištvu:

Imam očeta, brata, žezlo, Kolhijci
imajo zlato runo; spet imam kraljestvo,
imam ukradeno devištvo. O, božanstvo,
naposled blago, dan slovesni, dan poročni (v. 982–985)!⁴⁵

⁴³ Prev. Marija Javoršek.

⁴⁴ Junior, 1997, 114.

⁴⁵ Prev. Jera Ivanc, poud. M. S.

Medeja se s pristankom na izgon podredi moški projekciji, saj odigra tisto identiteto, ki ji jo moški pripišejo: s tem neizbrisno postane zločinka in detomorilka. Iz vseh treh različic lahko sklenemo, da je zlo ženskega spola, Medejeino avtorstvo je izbrisano in je kot protagonistka v moški zgodbi zgolj še negativka za vse čase.

Ukradeno junaštvo, ukradeno avtorstvo

Sandra Gibert in Susan Grubar⁴⁶ Medejeino materinstvo opredeljujeta kot metaforično, saj omogoča literarno zvez med materinstvom, monstroznostjo in ustvarjalnostjo. Evripid, Seneka in Corneille uzurpirajo Medejeino avtorstvo, saj ne gre zgolj za žensko brez primere, ampak tudi izjemno pripovednico. Medeja v vseh treh različicah zahteva pravico, da pove svojo zgodbo, da je zgodba o Argonavtih v bistvu zgodba o Medeji, torej da gre za žensko junaštvo, po drugi strani pa odtujeno sledi kodeksu, zaradi katerega vse pridobljeno izgubi. Njeno zmožnost tkanja zgodb lahko razberemo predvsem iz pripovedi o argonavtskih uspehih in iz tega, da je pravzaprav ona tista, ki rojeva in tvori junake. Slednje je razvidno tudi iz besedišča, uporabljenega pri Corneillu: “plug”, “sejanje”, “oranje”, “jalovost”, “plodnost”, “rojevanje”, “vpreganje v jarem” (v. 409–450).

Medeja je avtorica lastne zgodbe, odsotnost ženskih zgodb in pesmi, s katerimi bi ženske oprale svoje dobro ime in odgovorile na moška obrekovanja, zato Evripid poudari žensko avtorsko utišanje (v. 410–445). Še več, moški obrekujejo ženske, po drugi strani pa opevajo ničvredneže, kar je očitno tudi iz Jazonovega primera. Rabinowitzeva⁴⁷ pravi, da Medeja triumfira, ker ni fetišizirana žrtev pornografskega pogleda, ampak si sama zagotovi užitek s tem, ko napiše scenarij za umor svoje tekmice in njenega očeta. V tem lahko dejansko vidimo Medejeino avtorstvo, in to v vseh treh različicah.

⁴⁶ Gilbert, Grubar, 1979, 97.

⁴⁷ Rabinowitz, 1993, 125.

Evripid predstavi manj znano različico, po kateri je Medeja tista, ki ubije zmaja (v. 480–482). Kraja “avtorstva” junaštva je torej več kot očitna, saj je Medeja odgovorna za Jazonovo slavo. Tudi Korintčanom se je prikupila, kar izvemo od dojljje (v. 11–12); verjetno je odvrnila lakoto.

Corneille govori o Medejini demiurški moči, ki se kaže tudi v obvladovanju naravnih elementov:

Bike morem pomiriti
in ogenj in vodovja ukrotiti;
če sem nebo, pekel si podredila,
pa da ljudem bi volje ne upognila (v. 907–910)! ⁴⁸

Medejo nenehno skušajo utišati: zaupnica Nerina (v. 301), Jazon in Kreont, vsi se bojijo njenih besed. Ne samo da ženskam odrekajo pesem, s katerem bi odgovorile na moška obrekovanja (Evripid, *Melanipa modra*), ampak jih silijo v molk, v najbolj protižensko vrlino. Vse tri tragedije ne uprizarjajo zgolj detomora, ampak tudi umor Medejinega materinstva, tako biološkega kot simbolnega. Medeja namreč ni zgolj mati svojih otrok, ampak je tudi Jazonova mati in mati vseh grških junakov, ki jim je rešila življenje (v. 438–440). Gre za žensko zmožnost rojevati moške uspehe, saj rešiti življenje pomeni enako kot roditi.

Posebna zmožnost dajanja in odvzemanja življenja je poudarjena tudi v Medejinem umoru otrok, ki ga pri Corneillu označi za mojstrovino:

Le vaja prejšnji so bili zločini,
drugače izkažem v svoji se veščini:
naj mojstrovina bo to zadnje delo,
ob njem bo vajeništvo obledelo (v. 251–254).

⁴⁸ Prev. Marija Javoršek.

⁴⁹ Prev. Marija Javoršek.

V Medejinih besedah po eni strani razberemo ekstremizem junaštva, ki gre čez rob in postane avtodestruktivno, po drugi strani pa žensko zgodbo, ki ji ni primere. Katera zgodba o ženski lahko preseže Medejino zgodbo? Namesto zgodbe o junaški Argonavtinji, zaradi česar bi morali imeti Medejado namesto Argonavtike, si Medeja zaradi Evripida kot morilka otrok pridobi sloves za vse čase.

Medejini umori med prijatelji

V vseh treh različicah lahko opazujemo tudi koncept “umorov med prijatelji”. Elisabeth Belfiore⁵⁰ je pokazala, da je škodovanje prijateljem in bližnjim (φίλοι) generična lastnost grške tragedije. Najhujša grozodejstva se dogajajo med φίλοι, ki v gledališču nastopajo kot sovražniki (ἐχθροί), kar je v skladu z Aristotelovimi definicijami tragičnega v *Poetiki*.⁵¹ Bistvo φιλία je pomagati prijateljem in škodovati sovražnikom,⁵² slednje pa po Aristotelovem⁵³ mnenju ne zadostuje za ustvarjanje tragičnega, saj je nekaj takšnega pričakovano in običajno, zato ne vzbuja pomilovanja (sočutja) in groze.

V grški tragediji sta glavni junak ali junakinja postavljena v za-gaten položaj, saj ga oz. jo ogrožajo notranji sovražniki, ogroža pa se tudi sam/-a, čeprav je sebi največji/-a bližnji/-a. V tem kontekstu je treba brati tudi Medejin umor lastnih otrok, čeprav imamo pri tem zelo hude težave z moško ideologijo, ki uničuje naslovno junakinjo in njen sloves za večno pokvari.

Medeja gre v ciklusu maščevanja tako daleč, da ne zahteva “očesa za oko”, ampak stopnjuje maščevanje in zahteva tisto, kar je Dover⁵⁴ poimenoval “glavo za oko”. Tuckerjeva meni, da je umor

⁵⁰ Belfiore, 2000, 117.

⁵¹ Aristotel, *Poetika*, 1453b 19–22.

⁵² Blundell, 1989, tako tudi Konstan, 1997, 58.

⁵³ Aristotel, *Poetika* 1453b 14–19.

⁵⁴ Dover, 1974, 184, nanaša se na Heziodov nasvet v *Delih in dnevih*, 711, naj se krivica z dvojno mero povrne.

končno dejanje verige daril oz. maščevanj, kar lahko razberemo iz stavka v Corneillevi *Medeji*: “On vaju jemlje, jaz mu vaju vzamem” (v. 1351). Evripidova Medeja koleba med dvema možnostma, med materinskim in junaškim kodeksom, vendar so njena dejanja zavestna in ni sledi blaznosti ali spremenjenega stanja duha. Moški junaški moralni ideali ji rabijo za izražanje izbire, medtem ko svoje doseže z rabo tipičnih ženskih lastnosti, z dvoličnostjo in magijo.⁵⁵ Evripidova Medeja zgolj hlini nebogljenost in ženskost, da bi sovražnike prelisčila in izpeljala svoj pogubni načrt.⁵⁶ Prilizljivost in pretkanost nastopata kot tipični ženski lastnosti, kar poudari Corneilleva Medeja:

Ti videz darežljivosti zlagane
uteši pohlep in se maščuje zame (v. 971–972).⁵⁷

Od treh različic predvsem Evripidovo zaznamuje izrazit poudarek na junaški logiki, ki sledi predpravnemu pravilu “koristiti prijateljem, škodovati sovražnikom”, vendar jo sledenje junaški logiki pripelje do obrata, saj povzroči največjo škodo svojim največjim bližnjim, tj. lastnim otrokom.

Pomembna inovacija, ki jo vpelje Corneille, je Jazonova nakana, da ubije otroka, saj bi s tem Medejo še posebej prizadel, s čimer še bolj kot Evripid poudari Medejino materinsko ljubezen (v. 1535–1536) in to ravno v trenutku, ko Medeja ubije otroka (v. 1538–1542). Rabinowitzeva⁵⁸ meni, da lahko štejemo Medejin umor otrok kot vrsto samožrtvovanja.

Kljub izraziti ženskomrznosti mita o Medeji njena ženskost ni nikoli postavljena pod vprašaj. Medeja na ženskomrznost odgovarja z

⁵⁵ Foley, 2001, 243.

⁵⁶ Podrobno o tem Foley, 2001, 261.

⁵⁷ Prev. Marija Javoršek.

⁵⁸ Rabinowitz, 1993, 150.

moškomrznostjo, tudi njena morilskost je uperjena predvsem proti moškimi (brat Absirt, posredno Pelias, Kreont, sinova). Kljub ekstremnosti je tipika njene morilskosti običajna za ženske, ki ubijajo domače, medtem ko moški ubijajo tudi popolne neznance. V nasprotju z ženskami, ki zbirajo in hranijo, Medeja razkosava in razsipava.⁵⁹

Po mnenju številnih raziskovalcev je Medejin umor otrok na koncu drame Evripidova invencija.⁶⁰ Medejin umor otrok lahko razlagamo kot skrajno vojno dejanje:

Z menoj, ki tu stojim,
si poročila se, rodila mi otroka,
in ju zaradi postelje zakonske
ubila. Tega Grkinja nikdar
ne zmore.⁶¹

Jazon poudarja Medejino drugost oz. negrškost (Medeja je bila, sodeč po Herodotovem poročilu o Kolhidi, temnopolta),⁶² ki moti vira umor otrok. Po drugi strani je tudi Medejina neodvisnost znak tujskosti, "enakost med spoloma" je znak barbarstva, zato ostaja možata tudi po poroki oz. zvezi z Jazonom.⁶³ Medeja nenehno manipulira z identiteto: je liminalna, nenehno prestopa meje in je meja, s svojimi postopki destabilizira kategorijo ženske, pa tudi kategorijo moškega in junaka.

Pri Evripidu in Seneki Medeja prosi, naj se otrokoma dovoli, da ostaneta v Korintu. Pri Corneillu sovražniki Medeji odvzamejo otroka, kar jo še posebno razbesni, zato zahteva nazaj kri, ki jo je dala (v. 497–500). Pri Evripidu Medeja poudari neizbežnost smrti

⁵⁹ Durham, 1984, 55.

⁶⁰ Npr. Rehm, 1996, 101, Rabinowitz, 1993, 126, 146.

⁶¹ Evripid, *Medeja*, 1335–1339, prev. Marko Marinčič, poud. M. S.

⁶² Glej Herodot, 2.140.

⁶³ Foley, 2001, 259.

otrok: če jih sama ne ubije, jih bodo Korintčani (v. 781–782, 1303–1305, 1380), čeprav razglablja tudi o možnosti, da bi jih vzela s seboj v Atene (v. 1045, 1058). Ko se raje odloči za umor, kot da jih prepusti Korintčanom (v. 1059), poti nazaj več ni.

Medejin tragični lik kaže na nepremostljive omejitve spola in opozarja, da žensko tudi neskončno razdajanje in usluge moškim vodijo kvečjemu v simbolni bankrot. Kdor daje vse, nikoli ne dobi dovolj v zameno. Ko se po umoru otrok zateče v Atene k atenskemu kralju Ajgeju oz. Egeju in mu da tisto, kar hoče, sina, mora kljub dani obljubi spet v pregnanstvo. Medeja vedno znova izgublja vse, je večna pregnanka, ujetnica svojega slabega slovesa, pred katerim ni pobega. Prestopanje meja spola jo sili v večno mejnost, v bežanje čez mejo in v življenje na meji brez možnosti, da bi se kljub svojim prizadevanjem vključila v družbo, ki jo zavrača, hkrati pa na podlagi njene zavrženosti konstruira lastno identiteto, saj igra vlogo drugega.

Euripid je Medejo oropal za junaštvo in za avtorstvo. Njegovo invencijo, tj. umor otrok na koncu tragedije, lahko enačimo s simbolnim umorom. Zato konec *Medeje* kljub junakinjinemu uspešnemu pobegu pred kaznijo za Medejo ni srečen, ampak neskončno tragičen, saj je deležna tistega, česar se je najbolj bala kot junakinja: sramote in dokončnega uničenja ženskega junaštva.

Bibliografija

BELFIORE, E. S. (2000): *Murder Among Friends, Violation of Philia in Greek Tragedy*, Oxford, New York.

BLONDELL, R., GAMEL, M. K, RABINOWITZ, N. S., ZWEIG, B. (1999): *Women on the Edge: Four Plays by Euripides*, New York.

BLUNDELL, M. W. (1989): *Helping Friends and Harming Enemies: A Study of Sophocles and Greek Ethics*, Cambridge.

- BURNETT, A. P. (1973): "Medea and the Tragedy of Revenge", *Classical Philology*, 68, 1-24.
- CORNEILLE, P. (1966): *Théâtre complet*, I, ur. Maurice Rat, Paris.
- CORNEILLE, P. (2010): *Ženske tragedije*, prevod Marija Javoršek, spremne študije Maja Sunčič, Tone Smolej, Miran Špelič, Ljubljana.
- DOVER, K. J. (1974): *Greek Popular Morality in the Time of Platon and Aristotle*, Berkeley.
- DURHAM, C. A. (1984): "Medea: Hero or Heroine?", *Frontiers: A Journal of Women Studies*, 8/1, 54-59.
- FOLEY, H. P. (2001): *Female Acts in Greek Tragedy*, New Jersey.
- GERNET, L. (1982): "Droit et prédroit en Grèce ancienne", v: Gernet, L., *Droit et institutions en Grèce antique*, Paris, 7-119.
- GILBERT, S., GRUBER, S. (1979): *The Madwoman in the Attic*, New Haven.
- GUIRAND, F. (1967): *Greek Mythology*, London.
- IVANC, J. (2008): *Lucij Anej Seneka, Medeja*, prevod, spremna beseda in opombe, Ljubljana.
- JACKSON, J. (1987): "Corneille: du triomphe de la vengeance à l'instauration de la loi", *Dix-Septième Siècle*, 155, 155-172.
- JUNIOR, M. (1994): *In the Grip of Minos: Confessional Discourse in Dante, Corneille, and Racine*, Columbus.
- KNOX, B. M. W. (1977): "The Medea of Euripides", *Yale Classical Studies*, 25, 193-225.
- KONSTAN, D. (1997): *Friendship in the Classical World*, Cambridge.
- MARINČIČ, M. (2000): *Euripid, Medeja, Ifigenija med Tavrijci*, prevod, komentar in spremna študija, Ljubljana.
- MAUSS, M. (1996): "Esej o daru. Oblika menjave in razlogi zanjo v arhaičnih družbah", v: Mauss, M., *Esej o daru in drugi spisi*, Ljubljana, 7-157.
- RABINOWITZ, N. S. (1993): *Anxiety Veiled: Euripides and the Traffic in Women*, Ithaca, N. Y.

REHM, R. (1996): *Marriage to Death: the Conflation of Wedding and Funeral Rituals in Greek Tragedy*, Princeton.

SISSA, G. (1993): "The Sexual Philosophies of Plato and Aristotle", v: Schmitt-Pantel, P., ur., *A History of Women in the West: I. From Ancient Goddesses to Christian Saints*, Cambridge, 46–81.

SUNČIČ, M. (2004): "V postelji s sovražnico", *Monitor ISH*, VI/2, 97–118.

SUNČIČ, M. (2006): *V postelji z najboljšo med ženami: Imaginarij antične junakinje Alkestide*, Ljubljana.

SUNČIČ, M. (2007): *Evipid, Alkestida*, prevod, komentar in spremna študija, Ljubljana.

TUCKER, H. (1995): "Corneille's Médée: Gifts of Vengeance", *The French Review*, 69/1, 1–12.

VERNANT, J.-P. (1989): *L'individu, la mort, l'amour, Soi-même et l'autre en Grèce ancienne*, Paris.